

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ
ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

*Випуск наукового збірника присвячений 450-річчю
Пересопницького Євангелія*

Наукові записки РДГУ

Випуск 22

Рівне – 2011

ББК 63.3(4Укр)
А–43
УДК 94(477)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 22. – Рівне: РДГУ, 2011. – 324 с.

Збірник містить результати наукових пошуків з актуальних проблем української та світової історії, виголошені на III Міжнародній науковій конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів 7-8 грудня 2011 року (Рівне, РДГУ, історико-соціологічний факультет).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Остріг).

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Шугасва Людмила Михайлівна, доктор філософських наук, професор (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

*Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 4 від 25 листопада 2011 р.*

Свідотство про державну реєстрацію: серія КВ № 15857-4329Р від 12.10.2009 р.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Остафова 29,
історико-соціологічний факультет РДГУ

ПОГОРИНСЬКІ МІСТА В ЕПОХУ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

У статті проаналізовано літописні повідомлення про давньоруські поселення Погориння та археологічні джерела, отримані в ході досліджень укріплених поселень IX–XIII ст. в басейні Горині. Розглянуті питання історичної топографії, хронології та особливості розвитку найбільших міських поселень у регіоні. Визначені основні етапи розвитку погоринських міст.

Ключові слова: Волинь, Київська Русь, археологічні джерела, городище, місто.

В статті проаналізовані летописные сообщения о древнерусских поселениях IX – XIII в. бассейне Горыни. Рассмотрены вопросы исторической топографии, хронологии, а также особенности развития крупнейших городских поселений в регионе. Определены основные этапы развития погоринских городов.

Ключевые слова: Волинь, Киевская Русь, археологические источники, городище, город.

Pryshchepa, B.A. Towns Along the Horyn River (Pohorynski) in Kyivan Rus Epoch. The article analyzes the chronicle writings about the settlements of Kyivan Rus along the Horyn River (Pohorynnya) and archeological sources that were obtained during the investigations of the fortified settlements of the 9th-13th cc. in the basin of the Horyn River. The article examines the issues of historical topography, chronology and the peculiarities of the development of the largest town settlements in the region. The main stages in the development of the Pohorynski towns are outlined.

Key words: Volyn, Kievan Rus, archaeological sources, cite of an ancient settlement, town.

Про Погоринську волость як окрему територіальну одиницю згадується в Повісті минулих літ під 1097 р., а під 1157 р. літописець вживає вираз «погоринські міста» [5, с. 150, 269]. Як свідчать писемні джерела, Погориння було своєрідною демаркаційною зоною, яка розділяла Київську і Волинську землі.

Літописи містять інформацію про 16 давньоруських поселень у Погоринні. Першими згадуються Дорогобуж (1084 р.) і Острог (1100 р.) [5, с. 125, 155]. У зв'язку з подіями середини XII ст. на сторінки літописів потрапили повідомлення ще про 10 поселень регіону. Більшість із них були розташовані в середній течії Горині: Пересопниця, Чемерин (1149 р.), Корчеськ (1150 р.), Зарічеськ, Мильськ, Сапогін (1151 р.) [5, с. 227, 230, 235, 236, 249]. А інші знаходилися на верхній Горині: Шумськ (1149 р.), Тихомль, Вигошев, Гнійниця (1152 р.) [5, с. 227, 253]. У кінці XII ст. згадуються Дубровиця (1183 р.) та Каменець (1196 р.) [5, с. 333, 361], а в наступному столітті до них додаються ще два населені пункти – Ізяславль (1240 р.) і Степань (1292 р.) [5, с. 397, 452].

На підставі літописних повідомлень, у яких погоринські міста вперше згадуються в кінці XI ст., дослідники визначають початковий етап становлення міст у регіоні серединою XI ст. [2, с. 46]. Однак аналіз археологічних джерел дозволяє розглянути ранні етапи становлення міських центрів, не висвітлені в писемних джерелах. В ході археологічних розкопок і розвідок зібрані нові матеріали про розвиток згаданих у літописах і безіменних фортець кінця I – початку II тис. н. е. в басейні Горині. Ці джерела дозволяють значно розширити наші уявлення про урбанізаційний процес у регіоні в епоху Київської Русі.

У басейні Горині (без Случі) нараховується близько 70 слов'яно-руських городищ IX–XIII ст. Вони розташовані вздовж Горині та її приток нерівномірно, їх розміщення було зумовлено, зокрема, фізико-географічними особливостями різних частин Погориння. Слід зазначити, що Горинь є найбільшою правою притокою р. Прип'яті, її довжина 659 км, а площа водозбору (без Случі) становить близько 14 тис. км². Горинь бере початок на Подільській височині, далі перетинає Волинську височину. Ці дві фізико-географічні області із переважно родючими ґрунтами розділені вузькою смугою Малого Полісся. Далі на північ знаходиться Прип'ятське Полісся – зона змішаних лісів із значними масивами боліт, де переважають ґрунти із невисоким рівнем родючості.

У кінці I тис. н. е. в Погоринні починається активне будівництво фортець. На сьогодні їх відомо близько 40. Найбільш ранні укріплення з'явилися у VIII–IX ст., але більшість із них почали функціонувати в X ст. У Погоринні відмічена досить висока концентрація племінних і общинних укріплень волинян. Для порівняння зазначимо, що на племінній території древлян на вдвічі більшій площі (близько 28 тис. кв. км) їх зафіксовано близько 20 [1, с. 130–131].

У кінці I тис. н. е. укріплення-городища на території Південної Русі стають основним компонентом населених пунктів, навколо них існували неукріплені поселення. Укріплення були необхідним засобом захисту населення і племінної території від зовнішньої загрози [4, с. 149].

26 городищ IX–X ст. виявлено в середній течії Горині у межах Волинської височини, ще 7 укріплень цього часу відомі у верхів'ях Горині і стільки ж – на Поліссі. Якщо на Волинській височині фортеці розміщені досить рівномірно над Горинню та вздовж її лівих приток (Збитенки, Усті, Стубли, Путилівки), то на Волинському Поліссі вони розташовані вздовж Горині, за винятком городища в с. Великий Мидськ, яке знаходиться у верхів'ях р. Мельниці, лівої притоки Горині. Відстань між сусідніми городищами становить 7–10 км, а крайнє північне з них у с. Городець віддалене від групи синхронних городищ у пониззі Горині на 80 км. Вірогідно, городище в Городці визначає північну межу розселення волинян у поріччя Горині.

Більшість городищ IX–X ст. в регіоні мали лише одну невелику (0,1–0,3 га) укріплену площадку. Близько половини фортець не мають культурного шару або він дуже бідний, але поряд з такими укріпленнями розташовані селища, що існували в кінці I тис. н. е. Вони і дозволяють визначити час функціонування городищ. Такі фортеці дослідники характеризують як общинні городища-сховища.

У середній течії Горині серед фортець, початок функціонування яких визначається кінцем I тис. н. е., виділяються своїми розмірами та складною системою оборони городища в Дорогобужі (5,5 га), Листвині (понад 7 га), Жорнові (3 га), Острозі (3,2 га), Грабові (5 га).

Дорогобужське городище в одноіменному селі Гоцанського р-ну Рівненської області є одним з найкраще вивчених у регіоні [13]. Значні археологічні дослідження тут проведені експедицією Рівненського обласного краєзнавчого музею у 70–90-х рр. XX ст. Великі розміри мисової площадки ранньої фортеці (1,7 га), знахідки речей, що належали воїнам-дружинникам та виявлені сліди діяльності ремісників, стале планування забудови на наступних етапах розвитку, свідчать про те, що це була князівська фортеця. Вірогідно, її збудували на високому лівому березі Горині близько середини X ст., невдовзі після підкорення Києвом древлян у 945–946 рр. Після вбивства князя Ігоря в ході війни більшість древлянських градів були знищені, а нові великокнязівські укріплення почали будувати в Погоринні.

В Острозі рештки слов'яно-руського городища виявлені в центральній частині міста, на східному краю високого мисоподібного виступу корінного лівого берега р. Вілії. За литовсько-польської доби тут знаходився замок князів Острозьких. Із північного сходу городище було обмежене давньою вузькою долиною, по якій протікав струмок (тепер по цій долині пролягає проспект Незалежності). На північний схід від цієї долини, на значно нижчому місці, виявлено велике слов'яно-руське селище. Середньовічні пам'ятки в Острозі досліджувались розкопками у 2004–2009 рр. на площі близько 1000 м².

Археологічні джерела свідчать, що в центрі Острога в районі колишньої Ринкової площі у VIII–IX ст. існувало значне ранньослов'янське поселення. У X ст. зростає щільність забудови на селищі та формується нове укріплене поселення площею 3,2 га на високих ділянках корінного берега р. Вілії в межах Дитинця та Пригородка, що згадуються в документах доби князів Острозьких. Найбільш інтенсивний розвиток ранньосередньовічного Острога припадає на X–XI ст. Поселення мало складну структуру і включало дитинець, окольне місто та посад. Археологічні показники дозволяють характеризувати його як ранній міський центр.

Важливі зміни у плановій структурі Острога простежуються на рубежі XI–XII ст., коли площа поселення скорочується приблизно в два рази. У ході археологічних робіт не виявлено слідів погрому чи пожежі на поселенні. Вірогідно, процеси трансформації Острога відбувалися мирним шляхом і були викликані політико-адміністративними заходами, направленними на заміну старих племінних структур державно-регульованим заселенням.

Культурні шари та об'єкти кінця X–XI ст. виявлені на 29 городищах (на противагу 25 з культурним шаром X ст.). Близько половин із них – це старі фортеці волинян, які продовжували розвиватися після включення Погориння до складу Київської Русі. Решта – новозбудовані укріплення, вони відомі у середній та верхній течії Горині. Ці городища, як правило, мають значні розміри, площа більшості простих укріплень становить 0,5–1,0 га: Тихомель, Вільгір, Басівкутське у місті Рівному, Заріцьк. Виділяється значними розмірами мисової площадки (близько 1,5 га) городище у Новомильську (літописний Мильськ).

Отримані дані свідчать про активне освоєння в XI ст. великокнязівською владою Погориння. Поступальний розвиток в цей час значної кількості старих племінних центрів волинян у басейні Горині свідчить про мирне включення Погориння до складу Київської держави. Представники місцевої племінної знаті зберегли свій вплив і залучалися до виконання обов'язків по збору данини, адміністративного управління та судочинства. У той же час деякі старі общинні та племінні центри волинян, які розвивалися протягом XI ст., занепадають на рубежі XI і XII ст. Як свідчать археологічні дослідження городищ у Листвині та Жорнові [16; 9], ці фортеці загинули в результаті військових дій. Вірогідно, вони були розгромлені під час військових конфліктів між київськими і волинськими князями у кінці XI ст. чи на початку XII ст.

Культурний шар XII – першої половини XIII ст. мають близько 30 городищ у Погоринні. На відміну від попереднього періоду, коли найбільш активне будівництво фортець спостерігається у середній течії Горині, в XII ст. нові міські центри формуються на верхній Горині (Каменець, Ізяславль) і на Поліссі (Степань). Ряд фортець у XII ст. припинили свій розвиток. Літопис повідомляє про те, що в 1151 р. було спалено Зарічеськ [5, с. 235]. Це повідомлення підтвердилося під час археологічного обстеження городища і селища в с. Заріцьк Рівненського р-ну. Тут виявлені лише матеріали XI і першої половини XII ст. У другій половині XII ст. занепало також Басівкутське городище в Рівному.

Хоча чисельне зростання міст на Горині у XII ст. було незначним, але в цей час відбуваються важливі якісні зміни, які простежуються в характері забудови та в матеріальній культурі уже існуючих поселень. Найбільш повно риси давньоруського міста виявляються в матеріалах головних центрів Погориння – Дорогобужа і Пересопниці.

У кінці XI–XII ст. Дорогобуж неодноразово був центром удільного князіння. Але жоден із дорогобужських князів не зміг закріпити місто за своїм родом. Воно, як і більшість міст Русі, мало статус державного. Складномисове городище має три укріплені площадки загальною площею 5,5 га, а посадські райони займають територію близько 25 га. Як показали дослідження дитинця, близько середини X ст. в Дорогобужі на місці слов'янського поселення було збудовано потужну фортецю, яка продовжувала розвиватися в XI ст. Матеріали XII – першої половини XIII ст. із розкопок Дорогобужа ілюструють усі рубрики археологічної характеристики давньоруського міста [3, с. 51]. На дитинці досліджені садиби, які належали представникам воєнно-феодальної знаті, серед жителів були також ремісники і торговці. Місто мало інтенсивні торгові зв'язки з Києвом і Середнім Подніпров'ям, а також з Північним Причорномор'ям, Прибалтикою. На південно-західній окраїні міста в останній третині XII ст. було збудовано цегляну Успенську церкву. Як свідчать писемні та археологічні джерела, Дорогобуж був важливим політико-адміністративним і військово-стратегічним центром на західному рубежі Київської землі.

Пересопниця згадується в писемних джерелах з середини XII ст. як центр удільного князіння. В першій чверті XIII ст. вона була центром уділу Мстислава Німого, а в 1227 р. Пересопницьку волость було приєднано до Луцького князівства. В районі сучасного с. Пересопниця Рівненського р-ну археологами були досліджені три курганні могильники та два городища (у Більові та Пересопниці) [11].

Археологічні та писемні джерела дозволяють виділити такі основні етапи розвитку міста. У VII–IX ст. в районі Пересопниці існувало кілька слов'янських поселень на урочищах «Пастівник», «Замостя» і на території городища. В X ст. кількість поселень тут різко зростає, вони виявлені на обох берегах р. Стубли в селах Пересопниця та Іскра, а також поблизу сіл Білів і Старожуків. У X–XI ст. адміністративним центром округи було Білівське городище. У XII ст. місцем проживання удільного князя стає фортеця у Пересопниці. З цього часу спостерігається її стрімкий розвиток, а Білівське городище занепадає. Пересопниця в XII – першій половині XIII ст. складалася з дитинця площею понад 4 га, укріпленого «окольного міста» площею близько 6 га та посадських районів площею понад 30 га. Під час розкопок на дитинці виявлені різноманітні речі, які відносяться до дружинно-міської культури, залишки ремісничих майстерень. На урочищі «Пастівник» в ході досліджень 2002–2005 рр. виявлені садиби, де проживали воїни-дружинники та майстри, що займалися ювелірним та іншими ремеслами.

Важливими містами у верхній течії Горині були Шумськ, Каменець, Ізяславль. Залишками Шумська є городище на правому березі р. Куми, між селами Бриків і Онишківці Шумського р-ну Тернопільської області [14, с. 66, 67]. У 2003–2004 рр. на городищі були проведені невеликі розвідкові розкопки [17].

До числа важливих міських центрів, що розвивалися у XII – першій половині XIII ст., належить городище в с. Городище поблизу м. Шепетівки. У 1957–1964 рр. воно майже повністю було досліджене експедицією під керівництвом М.К. Каргера. Фортеця мала дві площадки, її загальна площа становила 3,6 га. Зовнішня лінія оборони складалася з трьох валів і ровів. Внутрішній вал «окольного міста» і вал дитинця включали дерев'яні кліті, які використовувалися як господарські та житлові приміщення. Укріплення було збудоване наземними житлами із глинобитними печами. Це давньоруське місто загинуло в середині XIII ст., вірогідно, під час монголо-татарського погрому. Зібрана тут колекція речей унікальна, вона включає різноманітні категорії давньоруських виробів, в тому числі 17 скарбів, які склалися переважно зі срібних прикрас.

М.К. Каргер вважав цю пам'ятку літописним Ізяславлем. Але під час досліджень на території сучасного Ізяслава археологами були виявлені культурні відклади та об'єкти кінця XI–XIII ст. [6]. Зібрані тут речові знахідки свідчать про міський характер давньоруського поселення. Отже, городище поблизу Шепетівки є залишками іншого міста. За однією із версій тут міг знаходитися літописний Каменець [7, с. 133–137].

Порівняння археологічних і писемних джерел дозволяє віднести до категорії малих міст у середній течії Горині також Острого, Корець [8], Мильськ, а в нижній течії – Дубровицю і Степань [10].

Міста на Горині розташовані на відстані 25–30 км одне від одного (в лісостеповій зоні) і 50–70 км на Поліссі. Ці показники близькі для середніх, визначених для території Київської Русі в XI–XIII ст. [15, с. 97].

Процес містоутворення в Погоринні можна поділити на три етапи. Перший етап припадає на IX–X ст. і характеризується появою мережі общинних та племінних укріплень. Їх будівництво в регіоні було викликане як зовнішньою загрозою, так і процесами внутрішнього розвитку суспільно-політичних та економічних стосунків у східнослов'янському суспільстві. Поряд із численними невеликими общинними укріпленнями в цей час з'являються великі фортеці площею 3–7 га із кількома укріпленими площадками і багаторядною системою оборони. Деякі з них, вірогідно, були важливими племінними центрами волинян (Жорнів, Острого), а інші збудовані в X ст. з ініціативи великокнязівської влади і стали центрами одержавлення території Погориння (Дорогобуж, Листвин).

На другому етапі в кінці X–XI ст. в середній і верхній течії Горині розгорнулися роботи із реконструкції вже існуючих укріплених поселень і велось масштабне будівництво нових замків-фортець. Ці заходи здійснювалися за ініціативою великокнязівської влади після входження регіону до складу Київської Русі. Нові фортеці виконували функції адміністративних центрів округи, у них перебували воїни-дружинники, працювали ремісники. Поступово вони набувають усе більше міських ознак. У кінці XI – на початку XII ст. в ході військових конфліктів, зумовлених протистоянням київських і волинських князів, деякі фортеці були зруйновані і занепали. Сліди військового погрому великих городищ у Листвині та Жорнові, а також знахідки скарбів із характерними срібними прикрасами дозволяють висловити припущення, що саме в цей час великокнязівська влада розгромила місцеве боярство, частина якого належала до старої племінної знаті, і яке підтримувало сепаратизм удільних волинських князів [12].

На третьому етапі у XII – першій половині XIII ст. урбанізаційний процес в Погоринні характеризується не стільки зростанням кількості нових фортець, скільки якісними змінами в існуючих укріплених поселень. Випереджаючі темпи розвитку демонструють центри удільних князів, зокрема Дорогобуж і Пересопниця. Вони за значенням і розмірами переважають усі інші міста регіону. Більшість інших згаданих у літописах поселень були невеликими містами, первинними осередками суспільно-економічної організації життя найбільшої округи. На верхній Горині у XII ст. було збудовано потужну фортецю, залишками якої є городище в с. Городище поблизу Шепетівки. Вірогідно, це залишки міста Каменця, зруйнованого у середині XIII ст. в часи монголо-татарської навали. Така ж доля спіткала й інші міста Погориння. Яскраву картину ворожого погрому виявлено під час археологічних розкопок у Дорогобужі. Військові потрясіння середини – другої половини XIII ст. стали причиною занепаду міст у середній та верхній течії Горині, однак, як показали дослідження Степаня, міста у поліських районах Погориння в цей час продовжували розвиватися.

Джерела та література

1. Звіздецький Б. А. Городища IX–XIII ст. на території літописних древлян / Б. А. Звіздецький. – К., 2008. – 176 с.
2. Котляр Н. Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX–XIII вв. / Н. Ф. Котляр. – К. : Наукова думка, 1985.
3. Куза А. В. Малые города Древней Руси / А. В. Куза. – М. : Наука, 1989. – 169 с.
4. Кучера М. П. Слов'яно-руські городища VIII–XIII ст. між Саном і Сіверським Дінцем / М. П. Кучера. – К., 1999.
5. Літопис Руський за Іпатський список. Переклав Л. Махновець. – К. : Либідь, 1989.
6. Никитенко М. М. Древнерусское жилище в г. Изяслав Хмельницкой области / М. М. Никитенко, Е. И. Осадчий, А. Г. Полегайлов // Советская археология. – 1985. – № 1. – С. 270–274.
7. Пескова А. А. Древнерусские печати Шепетовского городища и поиски его летописного имени / А. А. Пескова, С. В. Белецкий // Памятники старины. Концепции. Открытия. Версии. – С. Пб. – Псков, 1997. – Т. II. – С. 129–138.
8. Прищепя Б. А. Корець княжої доби за археологічними джерелами / Б. А. Прищепя // Звягель–Новоград-Волинський : від сивої давнини до сьогодення. Матеріали Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 750-річчю від першої літописної згадки про місто. – Житомир, 2007. – Т. I. – С. 94–98.
9. Прищепя Б. А. Ранні етапи розвитку волинських міст (за матеріалами досліджень Жорнівського городища) / Б. А. Прищепя // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2009. – № 13. – С. 59–66.
10. Прищепя Б. А. Рання історія Степана в світлі археологічних джерел / Б. А. Прищепя // Західне Полісся : історія та культура. Вип. III. Матеріали краєзнавчих конференцій, присвячених 35-річчю утворення Сарненського історико-етнографічного музею та 100-річчю від дня народження письменника Бориса Шведа. – Рівне, 2009. – С. 4–9.
11. Прищепя Б. А. Розвиток Пересопниці за княжої доби / Б. А. Прищепя // Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : Історичні науки. – Острого : Національний університет «Острозька академія», 2009. – Вип. 14. – С. 86–97.
12. Прищепя Б. А. Волинські скарби XI – початку XII ст. в контексті політичних подій на території Київської Русі / Б. А. Прищепя // Слов'янський світ і Україна. Збірник наукових праць на пошану ректора Рівненського державного гуманітарного університету, професора Руслана Постоловського. – Рівне : Видавець О. Зень, 2011. – С. 9–17.
13. Прищепя Б. А. Дорогобуж на Горині у X–XIII ст. / Б. А. Прищепя. – Рівне, 2011. – 250 с.
14. Раппопорт П. А. Военное зодчество западнорусских земель X–XIV в. / П. А. Раппопорт // МИА. – 1967. – Вып. 140. – 242 с.
15. Толочко П. П. Древнерусский феодальный город / П. П. Толочко. – К. : Наукова думка, 1989. – 256 с.
16. Чайка Р. М. Давньоруське городище Листвин і його околиці у X–XI ст. / Р. М. Чайка; упорядник Т. Р. Милан. – Львів, 2009. – 214 с.
17. Ягодинська М. Попередні підсумки дослідження літописного Шумського / М. Ягодинська // Середньовічні і ранньомодерні оборонні споруди Волині. Збірник наукових праць. – Кременець, 2006. – С. 137–141.

УДК 94 (477.81/82) «15/17»

Герасименко Олександр

МІЖЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ У МІСТАХ ВОЛИНИ XVI – XVIII СТОЛІТЬ

В статті розглядаються ареал поширення, характеристики та роль різних етнічних громад у містах Волині XVI – XVIII століть.

Ключові слова: Волинь, місто, міщани, німці, євреї, караїми, поляки, мусульмани, Володимир-Волинський, Звягель, Кошер, Корець, Луцьк, Острів, Ратно.

В статті рассматриваются ареал распространения, характеристики и роль разных этнических общин в городах Волыни XVI - XVIII веков.

Ключевые слова: Волынь, город, мещане, немцы, евреи, караимы, поляки, мусульмане, Владимир-Волынский, Звягель, Кошер, Корец, Луцк, Острог, Ратно.

In article the area of distribution, the characteristic and a role of different ethnic communities in cities of Volhynia XVI - XV III are considered centuries.

Keywords: Volhynia, town, petty bourgeois, Germans, Jews, Karaims, Poles, Moslems, Vladimir-Volynsk, Zvjagel, Kosher, Korets, Lutsk, Ostrig, Ratno.

Повсякденне життя і діяльність мешканця українського міста в часи середньовіччя є важливим історичним джерелом у вивченні соціальних, культурних і звичаєво-побутових подій і явищ, що мали місце на українських землях в цілому і в містах зокрема. В XVI –XVIII ст. прослідковується домінуюча роль міста в загальноєвропейському масштабі, що не було винятком для міст України, котрі входили до складу Великого князівства Литовського і королівства Польщі. Їхня історія щільно пов'язана з соціально-етнічними аспектами, які виступають одним з важливих компонентів тогочасної міської культури.

Міжетнічні процеси стали предметом дослідження у науковців: О.Баранович, М.Лутай, П.Клименко, М.Киричук, П.Сас, Т.Сидорук, В.Голубицький, В.Балушок, В.Марочкін, М.Шестопап та ін.

Поступове вивчення багатьох сторін історико-культурного процесу розвитку середньовічних міст Волині визначає розуміння формування їхнього ареалу та ролі на Україні. Тому досліджувана нами тема є надзвичайно актуальною в світлі досліджень середньовічної культури.

У XVI – першій половині XVII ст. Волинь стала регіоном активної урбанізації. Часово цей процес відставав від аналогічного на землях Галичини та Поділля, але відчутно випереджав терени Київщини та Брацлавщини. Саме в цей період Волинь покрилася відносно густою мережею міських поселень, які суттєво скоригували соціально-станову структуру населення і стали визначальною для економічної, політичної та культурної потуги краю. Саме у цей період спостерігається збільшення кількості населення у містах Волині.

На відміну від сіл, у яких переважно проживало корінне населення, у містах Волині проживало чимало вихідців з інших країн. У великих містах вони становили більшість. Це були вихідці з Німеччини та інших європейських держав, але найбільше з Польщі. Наприклад, у Луцьку більшість становили польські міщани. На другому місці були українці. Значну частину населення становили євреї, вірмени, а також караїми [2, с. 58].

Міжетнічні стосунки у містах розвивалися на правовому, торгово-економічному, культурному і релігійному рівнях.

На особливому становищі перебували тоді німецькі колоністи. Невеликі групи німців з'являються в Луцьку та Володимирі наприкінці XI ст., переважно як купці в складі німецьких посольств або як мандрівники. В цих містах вони відкривали торгову справу. Після татарської навали 1240 – 1241 рр. приплив німців посилюється. Їх запрошують галицько-волинські князі для відбудови зруйнованих міст, розвитку торгівлі й ремесел. Так, князь Данило користувався допомогою німців при реорганізації своїх володимирських володінь. Вони поселяються на спустошених і безлюдних, унаслідок татарських погромів, місцях. Щоб зацікавити переселенців (колоністів), їх звільняли на певний час від податків, надавали право місцевого самоврядування і свого судочинства за Магдебурзьким правом. Це сприяло тому, що в Луцьку та Володимирі німці розселилися активніше і масовіше, ніж в інших містах.

Найбільш відомі колонії німців на Волині, що відносяться до середніх віків, були у Луцьку та Володимирі (наймасовіші), Звягелі (Новоград-Волинську). Наприкінці XVII ст. з'являються колонії менонітів у Володимир-Волинському і Бердичівському повітах [4, с. 170].

Водночас потрібно зазначити, що переселення німців на Волинь не мало регулярного і масового характеру. Процес колонізації Волині німцями розпочався в кінці XVIII ст., особливо активно продовжувався в другій половині XIX ст. та завершився в середині XIX ст.

У другій половині XVII – XVIII ст. спостерігається зростання єврейського населення в містах Волині. Євреї знайшли в тодішній Речі Посполитій притулок, оскільки в інших країнах їх переслідували. Загальна кількість євреїв у Волинських містах зростає у 3 – 5 разів, а в окремих містах у 10 разів. Єврейські поселенці об'єднувалися в общини – прикагалки і кагали, які збиралися на сеймики й обирали делегатів сейму всіх євреїв Речі Посполитої. Багато євреїв осідали на юридиках: старостинських, приватновласницьких, духовних і не сплачували податків у міську касу, що викликало протидію торгово-ремесничого населення.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Федоришин Микола ПЕРЕСОПНИЦЬКИЙ РУКОПИС НА ШЛЯХУ ДО ІВАНА МАЗЕПИ	3
Самчук Роман ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ XVI ст.	4
Чекурков Василь ГОНЧАРНІ КЛЕЙМА НА ПОСУДІ ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ	6
Петраускас Римвидас МЕЖДУ ВІЛЬНЮСОМ И КИЕВОМ: ЛИТОВСКИЕ ВЕЛЬМОЖИ ВО ГЛАВЕ КИЕВСКОГО ВОЕВОДСТВА В XV–НАЧАЛЕ XVI вв.	9
Блануца Андрій МАЄТКОВІ СТАТКИ УКРАЇНСЬКОГО КНЯЗЯ XVI СТ. ЗА ДАНИМИ ІНВЕНТАРЯ 1558 РОКУ	10
Степанов Дмитрій «ОБЩЕРУССКОЕ» И АВТОНОМИСТСКОЕ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОТОНАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ УКРАИНСКОЙ ЭЛИТЫ В СЕРЕДИНЕ – ТРЕТЬЕЙ ЧЕТВЕРТИ XVII в.	12
Васильєва Ольга ГОСПОДАРИ БАТУРИНСЬКОГО ЗАМКУ ТА ГЕТЬМАНСЬКОГО ДВОРУ 1 (1687-1734 pp.)	17
Засипко Мар'яна СОЦІАЛЬНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СЕЛЯНСЬКОГО СТАНУ ЗА ПРАВЛІННЯ Д. АПОСТОЛА	21
Синяк Іван КОМПЕТЕНЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ КАНЦЕЛЯРІЇ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО В ПЕРІОД НОВОЇ СІЧІ	23
Лещенко Альона ЗНАЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФРАНЦУЗЬКОЇ АРИСТОКРАТІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я (кн. XVIII – поч. XIX ст.)	25
Кізлова Антоніна МОЩІ СВ. СЦМЧ. МАКАРІЯ У ДУХОВНОМУ ЖИТТІ КИЯН (КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX ст.)	28
Шеретюк Руслана АНТИКАТОЛИЦЬКИЙ ВЕКТОР ЕТНОКОНФЕСІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОГО САМОДЕРЖАВСТВА НА ТЕРЕНАХ ПРАВОБЕРЕЖЖЯ 30-х pp. XIX ст.	30
Щербак Надія, Щербак Ніна ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНЗУРИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст. В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	32
Казначєєва Людмила СУСПІЛЬНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ 1861 р. – ПОЧАТКУ XX ст. ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ДВОРЯНСТВА	35
Івчик Наталія ПОВСТАННЯ 1863–1864 pp. ТА ЗАХОДИ ВЛАДИ, СПРЯМОВАНІ НА ПОСЛАБЛЕННЯ ПОЛЬСЬКОГО ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ	39
Постольник Ігор ОБРАЗ ПАНСЬКОЇ ВЛАДИ В СВІТОГЛЯДІ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНИНА (ЗА ЕТНОГРАФІЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ 1860-Х-1870 pp.)	41
Прищєпа Олена КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ЗАХОДИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX ст.)	44
Ленченко Федір ЗАРОДЖЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА СПОЖИВАЧІВ (1868-1873 pp.)	46
Шмид Олександр РОЛЬ ПІДДАНСТВА В КОЛОНІЗАЦІЙНОМУ РУСІ НІМЦІВ ТА ЧЕХІВ НА ВОЛИНІ ПОРЕФОРМЕННОГО ПЕРІОДУ	48
Безлуцька Олена ЕПІДЕМІЇ У НОВОРОСІЙСЬКОМУ КРАЇ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ ТА БОРОТЬБА З НИМИ	50

Потапенко Максим НАЦІОНАЛЬНЕ САМОВРЯДУВАННЯ У ПОЛЕМІЦІ ПОЛЬСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 1917 РОЦІ	52
Скальський Віталій МОЛДОВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ГРОМАДА В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (1917-1918 рр.)	55
Щербак Надія ІВАН ОГІЄНКО І БОРТЬБА ЗА ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УМОВАХ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1920 рр.)	57
Кукса Алексадр БЕЛОРУССКО-УКРАИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ПЕРИОДА УКРАИНСКОЙ ДИРЕКТОРИИ (ДЕКАБРЬ 1918-1919 гг.)	59
Кузьмин Роман РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА ГАЛИЦЬКОЇ НАДЗВИЧАЙНОЇ КОМІСІЇ (СЕРПЕНЬ-ВЕРЕСЕНЬ 1920 р.)	61
Сезін Сергій КОНЦЕНТРАЦІЙНІ ТАБОРИ КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В 1920-1922 РОКАХ. ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПОЛТАВСЬКОГО ОБЛАСНОГО АРХІВУ	65
Іценко Олександр ФЕНОМЕН «ОБНОВЛЕНСТВА» В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОСЛАВ'І 20-х рр. ХХ ст.	68
Синяк Степан ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ПАРАМІЛІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА У 1921-1939 рр. (НА ПРИКЛАДІ СОЮЗУ ОСАДНИКІВ)	70
Лазуренко Валентин ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО КЕРІВНИЦТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В РОКИ НЕПУ ЗАМОЖНОГО СЕЛЯНСТВА УКРАЇНИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ТЕХНІКОЮ ТА ЗНАРЯДДАМИ ПРАЦІ	73
Бернацький Віктор АНТИРАДЯНСЬКІ НАСТРОЇ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНО-ЖИТОМИРСЬКОГО РЕГІОНУ У РЕЛІГІЙНИХ ВИЯВАХ 1930-х рр.	76
Галай Микола УКРАЇНСЬКЕ СЕРЕДНЄ ШКІЛЬНИЦТВО У 1932 – 1939 РОКАХ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	78
Гуменюк Оксана ЗМІНИ У ПОБУТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ (ВЕРЕСЕНЬ 1939- ЧЕРВЕНЬ 1941 рр.)	81
Карпуніна Тетяна ЗАХІДНІ ЗЕМЛІ УКРАЇНИ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ ПЛАНАХ НІМЕЧЧИНИ ТА СРСР НАПЕРЕДОДНІ ТА НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	83
Фанигін Юрій ДО ПИТАННЯ ПРО АРХЕОЛОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ О.В. БОДЯНСЬКОГО В 1941 - 1943 рр.	86
Заболотна Тетяна НАСТРОЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ЙОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ КИЄВА)	88
Білоус Олександр БОЙОВІ ЛИСТКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦЗАГОНУ НКДБ СРСР «ПЕРЕМОЖЦІ»	91
Рендюк Теофіл ЩОДО РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У 1941-1944 РОКАХ	93
Пилипович Тарас УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ У СКЛАДІ АРМІЇ ГЕНЕРАЛА АНДЕРСА (2-ГО ПОЛЬСЬКОГО КОРПУСУ) В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	97
Абрамчук Катерина ВИКОРИСТАННЯ ПРЕСИ У ПРОВЕДЕННІ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЕРБУВАЛЬНОЇ ПРОПАГАНДИ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «DEUTSCHE UKRAINE-ZEITUNG»)	99
Самборський Євгеній СПІВПРАЦЯ ПОЛЯКІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ З РАДЯНСЬКИМИ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИМИ ОРГАНАМИ (1944–1946 рр.)	102
Капітан Лариса ІДЕОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЛІКВІДАЦІЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ЗАКАРПАТТІ (ПОВОСННИЙ ПЕРІОД)	105

Бойко Вікторія АТОМНЕ ПИТАННЯ ТА ПИТАННЯ РОЗЗБРОЄННЯ В ООН: УЧАСТЬ УРСР	109
Ларькіна Людмила ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ПІДґРУНТЯ ПО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КУЛЬТУ У 60-ті рр. ХХ СТОЛІТТЯ	111
Юрій Шугайло НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В УРСР У ДОБУ «ХРУЦОВСЬКОЇ ВІДЛИГИ»	113
Конопка Володимир ОБЖИНКОВИЙ ВІНОК НА ТЕРЕНАХ ВОЛИНИ ТА ПОДІЛЛЯ: СПЕЦИФІКА ПОБУТУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ (НА МАТЕРІАЛАХ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 2007-2011 рр.)	115
Кузьмич Микола ЛЕГКА ТА ХАРЧОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1950-х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1960-х рр.	118
Середюк Марія МУЗИЧНЕ І ФЕСТИВАЛЬНЕ ЖИТТЯ ПОЛЬСЬКОЇ МЕНШИНИ В УКРАЇНІ У 1991-2009 рр.	120
Нижня Ольга ПРОБЛЕМИ МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОСЛАВ'І ТА ПОШУК ШЛЯХІВ ЇХ ПОДОЛАННЯ	123
Кузьбіда Малгожата ДЕМОКРАТІЯ ПО-УКРАЇНСЬКИ. БОРОТЬБА ЗА СВОБОДУ ЗМІ ЯК ЯСКРАВЕ ПІДТВЕРДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА УКРАЇНІ	125
Ващенко Олена СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ У АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРОЕКЦІЇ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ	127
Фурса Алла УКРАЇНА – ГРУЗІЯ: ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СПІВРОБІТНИЦТВА (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ ст.)	131
Круглик Катерина ДИНАМІКА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПРАВОСЛАВ'Я УКРАЇНИ В КОМПІЛЯТИВНОМУ ПОРІВНЯЛЬНОМУ ЗРІЗІ	134
Давидчук Сергій УКРАЇНО-ІЗРАЇЛЬСЬКІ ГУМАНІТАРНІ ЗВ'ЯЗКИ (2006-2011 рр.)	136
Безкоровайна Ольга ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНОГО САМОТВЕРДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ	138
Сойчук Руслана РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ ТА НАЦІОНАЛІЗМУ	141
РОЗДІЛ II. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	
Cernenchi Eugen A MOLDAVIAN DIPLOMAT FROM THE XVI-TH CENTURY – NICOLAE BURLĂ	145
Gizicki Wojciech SECURITY - A BASIC HUMAN NEED	145
Дудко Владислав СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ РЕГУЛЯРНИХ ВІЙСЬК AUXILIA ТА ЇХ СПРИЙНЯТТЯ У РИМСЬКОМУ ВІЙСЬКУ ЗА ЧАСІВ ПРИНЦИПАТУ (31 р. до н. е.–284 р. н. е.)	147
Лысенко Владислав К ИСТОРИИ КУЗНЕЧНОЙ СВАРКИ	149
Уваров Игорь ОСОБЕННОСТИ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ЯГЕЛЛОНОВ В ОТНОШЕНИЯХ С КРЫМСКИМ ХАНСТВОМ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XV – НАЧАЛЕ XVI вв.	152
Троян Сергій ПІВДЕННОНІМЕЦЬКЕ КУПЕЦТВО В ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ: КОЛОНІЗАЦІЯ І ПІДПРИЄМНИЦТВО У XVI ст.	154
Лучанін Сергій РОЛЬ ПОСТАТІ РОСІЙСЬКОГО ЦАРЯ ПЕТРА I У ФОРМУВАННІ ДУХУ МОСКОВІЇ НА ПОЧАТКУ ХVIII СТОЛІТТЯ	157
Дорофеев Денис АНТИАМЕРИКАНИЗМ ВО ФРАНЦИИ: ИСТОРИЯ И СОСТОЯНИЕ	158

Трофімук Тетяна РЕКРУТСЬКІ НАБОРИ ЄВРЕЇВ У БАТАЛЬЙОНИ ВІЙСЬКОВИХ КАНТОНІСТІВ У РОСІЙСЬКІЙ АРМІЇ ХІХ СТ.: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ	162
Тарасюта Катерина ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ ВЛАДИ В ІСПАНІЇ У 1808–1814 РР.	165
Василюк Анастасія ВІД «СОКОЛА» ДО «ПІОНЕРА»	167
Варжель Надія ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	170
Біла Олена ПОЛІТИКА КОЛОНІЗАЦІЇ НІМЕЦЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ПОЛЬСЬКИХ ЗЕМЛЯХ: ЗЕМЕЛЬНЕ ПИТАННЯ (1894-1914 рр.)	171
Венгер Наталія НІМЕЦЬКЕ ПИТАННЯ В СВІТОГЛЯДІ ТА ПОЛІТИЦІ П. А. СТОЛИПІНА: АПРОБАЦІЯ ВЛАДОЮ	173
Постоловський Руслан ПОЛІТИЧНІ МІФИ ПЕРШОЇ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АМЕРИКАНСЬКОГО ІСТОРИКА АНДРЕА ОРЗОФФ, ДАТСЬКОГО ІСТОРИКА ПЕТЕРА БУГТЕ ТА РОСІЙСЬКОГО ІСТОРИКА ОЛЕКСАНДРА БОБРАКОВА-ТИМОШКІНА	180
Соловйов Віталій ОСТАННІЙ ПЕРІОД ІСНУВАННЯ РУМУНСЬКОГО ФРОНТУ: НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ, ДЕМОБІЛІЗАЦІЯ ТА ЛІКВІДАЦІЯ	184
Івашко Юлія ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В БІЛОРУСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ГРУДЕНЬ 1918 – СІЧЕНЬ 1919 рр.)	187
Сидорик Надія ЄВАНГЕЛІСТСЬКА ЦЕРКВА ТА ЇЇ МІСЦЕ У ЖИТТІ НІМЦІВ ПОЛЬЩІ (1919 – 1939 рр.)	190
Чорненький Роман ПОВСЯКДЕННА ВИРОБНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЯКІВ СТАНИСЛАВОВА У 1921-1939 рр.	192
Венгер Альберт ВИСВІТЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ ІІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ НА «СХІДНИХ КРЕСАХ» В МАТЕРІАЛАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ	195
Іванченко Оксана РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ХОРВАТСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ УСТАШІВ (1929 – 1941 рр.)	197
Мигун Дмитрій ПОПЫТКИ СССР СОЗДАТЬ «СИСТЕМУ КОЛЛЕКТИВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ» В ЕВРОПЕ И ОТНОШЕНИЯ С ГЕРМАНИЕЙ	198
Сай Галина ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКО-ЄВРЕЙСЬКИХ ВЗАЄМИН У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	200
Матлай Любава ПЕРЕХІД ВІД МІЖНАРОДНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ ДО АКТИВНОЇ УЧАСТІ ІСПАНІЇ У РЕГІОНАЛЬНІЙ ТА СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ ЗА ПЕРШИХ ПІСЛЯФРАНКІСТСЬКИХ УРЯДІВ (1976-1982 рр.)	203
Клочак Олег ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ПАПИ ІВАНА ПАВЛА ІІ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗЛАМІ КОМУНІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА СХІДНІЙ ЄВРОПІ	206
Санжаревський Олег ВСТАНОВЛЕННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ РЕСПУБЛІКОЮ БІЛОРУСЬ ТА РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ	208
Мартинчук Інна ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОГО ПРЕЗИДЕНТА СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ М. КОВАЧА	210
Білянський Олег СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА (ГРУДЕНЬ 1995 Р. – ЖОВТЕНЬ 2000 Р.): КОНСТИТУЦІЙНИЙ, ПОЛІТИЧНИЙ ТА СУСПІЛЬНИЙ АСПЕКТИ	212
Горобець Ігор РИНОК ЗБРОЇ ІСЛАМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІРАН	215
Гайдукевич Анастасія РОЛЬ І МІСЦЕ СТЕРЕОТИПІВ У СУЧАСНИХ РОСІЙСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИНАХ	217

Соловей Петро НАПРУЖЕНА СИТУАЦІЯ В АФГАНІСТАНІ ЯК ЧИННИК МІЖНАРОДНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	220
Киридон Алла КОСМОПОЛІТИЧНИЙ ПРОЕКТ У.БЕКА І КОНСТРУЮВАННЯ «НОВОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ» В ЄВРОПІ	222
РОЗДІЛ III. ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО	
Прищепя Богдан ПОГОРИНСЬКІ МІСТА В ЕПОХУ КИЇВСЬКОЇ РУСИ	226
Герасименко Олександр МІЖЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ У МІСТАХ ВОЛИНИ XVI – XVIII СТОЛІТЬ	228
Тимочко Ірина ПРОВІДНІ ПЕРЕДУМОВИ ПРОСВІТНИЦЬКО-ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОСЛАВНИХ БРАТСТВ ВОЛИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)	231
Цецик Ярослав ВИБОРИ ДО I ТА II ДЕРЖАВНИХ ДУМ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ОСТРОЗЬКОМУ ПОВІТІ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ	233
Переходько Наталія ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРЕЙСЬКИХ МЕДИЧНИХ ОСЕРЕДКІВ У РІВНОМУ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1921–1939 рр.)	235
Михальчук Роман РЕЄСТРАЦІЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЄВРЕЇВ РІВНЕНЩИНИ ЯК ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП У ВИРІШЕННІ «ЄВРЕЙСЬКОГО ПИТАННЯ»	237
Кравчук Дмитро МЕМУАРИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ РАДЯНСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ НА РІВНЕНЩИНІ У 1941-1944 рр.	241
Булига Ірина ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ХРИСТІЯНСЬКИХ КОНФЕСІЯХ ВОЛИНИ ПІД ВПЛИВОМ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦИСТСЬКОЇ ВЛАДИ	244
Доброчинська Валентина ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА «ЖІНОЧА СЛУЖБА УКРАЇНИ» НА ВОЛИНІ У ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	246
Мухаровська Анна ЛЮДСЬКІ ВТРАТИ М. РІВНОГО У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ	249
Павлюк Олена РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА СОВЕТСЬКОЇ ВЛАДИ НА ТЕРИТОРІЇ РІВНЕНЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 40-Х ПОЧАТКУ 50-Х РР. XX СТ.	252
Ісічук Тетяна ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА КОНФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК РІВНЕНЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 40 – ПОЧАТКУ 60-Х РР. XX СТ.	254
Чура Василь РІВНЕНСЬКИЙ ОБКОМ КПУ В УМОВАХ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ НАПРИКІНЦІ 80-Х РР. XX СТ.	257
Біляковський Петро ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ЗАСУХИ В НАРОДНИХ УЯВЛЕННЯХ ВОЛИНЯН (НА МАТЕРІАЛАХ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 2005-2008 рр.)	259
РОЗДІЛ IV. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ	
Вашук Дмитро МІСТО РІВНЕ У ДОКУМЕНТАХ ЛИТОВСЬКОЇ МЕТРИКИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ 29-Ї КНИГИ ЗАПИСІВ)	262
Безпалько Владислав ШЛЯХЕТСЬКИЙ МАЄТОК НА ВОЛИНІ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVI СТ. У СВІТЛІ ФІСКАЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ	265
Гончар Ольга НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПЕРЕХРЕСТІ (МИКОЛА КОСТОМАРОВ ТА МАРКО КРОПИВНИЦЬКИЙ)	266

Березовський Олег УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПАРТІЯ В ДОРАДЯНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІІ	268
Сова Андрій ПЕЧАТКИ ПЛАСТОВИХ КУРЕНІВ НА ВОЛИНІ У 1920-х рр.	270
Долганов Петро УКРАЇНСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	273
Постельжук Олександр КОНЦЕПТ УГОДОВСТВА У ПРАЦЯХ СУЧАСНИКІВ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ	278
Багрій Тетяна СУЧАСНА ЧЕСЬКА ІСТОРИЧНА НАУКА ПРО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ МІЖВОЄННОЇ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ (1918 – 1938 рр.).	281
Дебенко Василь, Кобильник Роман АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН ХХ СТОЛІТТЯ В СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІІ	284
Бунечко Сергій НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПОЛЬЩІ 1918–1939: ЗАХІДНА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	286
Рябчикова Фаїна ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МУЗЕЙНИХ ЗАКЛАДІВ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ В. КРАВЧЕНКА (1920–1931 рр.)	289
Ладига Олександр СУЧАСНА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ СЛОВАЦЬКИХ ВІЙСЬК У БОЯХ НА СХІДНОМУ ФРОНТІ (1941 – 1944 рр.)	292
Нечипорук Олена О. М. АПАНОВИЧ: «БЕРЕГІНЯ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ»	294
Jusupović Adrian AUTORYTET W TEKŚCIE HISTORYCZNYM	296
Науменко Мирослава УКРАЇНСЬКО-АЗЕРБАЙДЖАНСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ (СТУПІНЬ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ)	298
Осаволюк Юлія СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ГРУШЕВСЬКІАНА (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)	301
Циганчук Анатолій, Циганчук Ксенія ПРО ІСТОРИЧНУ СВІДОМІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	304
Полович Олег ІСТОРІЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ ЯК ПРОГРЕСИВНИЙ НАПРЯМ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ	306
Білявцева Ольга УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	308
Грипич Світлана СПІВПРАЦЯ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ (РІВНЕНСЬКА ФІЛІЯ) ІЗ НАУКОВОЮ БІБЛІОТЕКОЮ РДГУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТНЬОЇ ШКОЛИ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА	311
Троян Сергій НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ У МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИНАХ : СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРИЧНА ВІЗІЯ	313
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	314
ЗМІСТ	317

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Наукові записки РДГУ

Випуск 22

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **В.М. Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **В. Б. Самсонюк, В. Ю. Кравчук**

Обкладинка – **Г. В. Волохов**

Підписано до друку 25.11.2011 р. Папір офсетний. Гарнітура Arial Narrow.
Наклад 300. Обліково-видавничих аркушів 31,7. Замовлення №108/1

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
ПП Самборський І.О.
33028, м. Рівне, вул. Толстого, 3, тел. (0362) 22-41-20

А–43 **Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії:** Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 22. – Рівне: РДГУ, 2011. – 324 с.

ББК 63.3(4Укр)
УДК 94(477)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2011